

Informaatiotutkimuksen päivät 2014
6. - 7. marraskuuta, Oulun yliopisto, Oulu

ABSTRAKTI

Pirjo Tuomi

KIRJASTO ORGANISAATIONA: SOSIOLOGIS-KULTTUURINEN NÄKÖKULMA

*Yhteystiedot: Oulun ammattikorkeakoulu, Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusala
pirjo.tuomi@oamk.fi*

Kun lähdetään määrittelemään kirjastoa, on tietysti aiheellista ensin kysyä, mistä silloin puhutaan, kun puhutaan kirjastosta. Kirjastosta voidaan puhua myös organisaationa tai instituutiona tai vain yleiskäsitteenä. Tässä lähestyn kirjastoa ensisijaisesti järjestelmänäkökulmasta, joten käytän termiä kirjasto, kuten organisaatioista puhutaan järjestelmäteoreettisessa tutkimuksessa. Näen kirjaston merkityksen erityisesti sen yhteiskunnallisten funktioiden kautta, kuten esimerkiksi Shera pohtiessaan kirjaston asemaa ja historiallisia ja yhteiskunnallisia sidonnaisuuksia

That library was created to meet certain social necessities, and that its development is closely related not only to intellectual history but also to changes in the organizational structure and the value system of its supporting culture, should be apparent from even a cursory reading of the record. - - Society is the library's trustee, and it is to society that library must respond and be responsible. Hence, to understand what the library has been, is, and may be expected to become, one must first look at the nature of society itself and the cultural and value systems that operate within it. (Shera 1976, 42.)

Instituutioteorioiden (esim. Selznick) mukaan organisaatiot voivat myös institutionalisoitua, ja näin tapahtuu usein erityisesti yleisille yhteiskunnallisille organisaatioille. Organisaatio ei ole syntynyt instituutioksi. Kehityksensä myötä se voi saada institutionaalisia piirteitä. Uusia organisaatioita perustetaan yleensä ratkaisemaan sosiaalisia kysymyksiä tai yhteiskunnallisia

ongelmia. Miksi joistakin organisaatioista tulee instituutioita? Boinin ja Christensenin mukaan syynä on periaate, että instituution rakentajat eivät koskaan muokatessaan organisaatiotaan esimerkiksi tee sen identiteetin suhteen kompromisseja. Toinen tärkeä periaate on autonomian säilyttäminen, joka käsittää juuri sille organisaatiolle tai instituutiolle tunnusomaiset arvot, kompetenssit ja roolin. (Boin & Christensen 2008, 275.)

Systeemiteoreettisen ajattelun mukaan yhteiskunta koostuu erilaisista osasysteemeistä, joita ovat esimerkiksi talous, tiede, taide, kasvatusta, politiikka. Organisaatiot toimivat näiden osasysteemien sisällä ja tekevät niiden toiminnan näkyviksi yhteiskunnassa. Systeemiteoreettisessa tarkastelussa organisaatio nähdään suljettuna systeeminä, jolla on oma historiansa, omaan toimintaan liittyvät sääntönsä ja norminsa ja oma päätöksentekokäytäntönsä. Sekä osasysteemien että organisaatioiden keskeinen rakenteellinen elementti on sekä niiden sisäinen että niiden ja ympäristön välinen vuorovaikutuksellinen kommunikaatio ja niiden keskeisin uusintamisen muoto on päätöksenteko. (Jalava 2013, 101.) Kirjaston päätöksenteossa vaikuttavat ainakin talouden, politiikan, kasvatuksen ja taiteen osasysteemit. Vaikka kirjastoa instituutiona ja organisaationa voidaan pitää suhteellisen autonomisena, on se asemastaan julkisena organisaationa johtuen taloudellisesti ja poliittisesti sidoksissa ulkoapäin talouden ja politiikan osasysteemeihin ja niiden päätöksentekokoneistoihin.

Kirjasto toimii yhteiskunnassa kulttuurin kentällä ja sen päätöksentekokoneistoon vaikuttaa ratkaisevasti yleiset kulttuuripoliittiset linjaukset. Kirjastolain (1998/2§) mukaan yleisen kirjaston tavoitteena on ”edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen”. Näiden yhteiskunnallisten ja kansalaisten tasa-arvoa toteuttavien päämäärien saavuttaminen edellyttää kirjastolta suhteellisen suurta autonomiaa päätöksenteossa, mutta kuten Vestheim toteaa ”The question of autonomy is always a question of someone’s autonomy in relation to that of someone else. It is a question of power, influence, dependence and its opposites. From the point of view of cultural producers, distributors and mediators, autonomy deals primarily with their relationship to the political and economic system”. (Vestheim , 35.) Vestheim muistuttaa lisäksi, että tänä päivänä myös markkinat ja yleisö voivat rajoittaa autonomista päätöksentekoa ja toimia jopa kulttuuriorganisaatioiden omia tavoitteita vastaan “market demands and tastes of publics are strongly influenced by producers and mediators” (ibid).

Säilyttääkseen suhteellisen autonomiansa, pitääkseen yllä omia arvojaan ja tavoitteitaan kirjaston olisi hyvä tavoitella kumppanuuksia, jotka toimivat samoilla kentillä. Kasvatus- ja sivistysvastuutaan kirjasto toteuttaa toiminnoilla, jotka liittyvät lukemiseen (kattaen laajasti myös kuulemisen, katsomisen jne.) ja sen edistämiseen. Kirjasto myös ylläpitää yhteiskunnallista ja kulttuurista muistia, joka dokumentteihin sidottuna on siirrettävissä käyttöön. Tämä ”tiedonsiirto” tapahtuu tehokkaimmin lukemalla. On myös muita instituutioita, jotka osallistuvat kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kasvatukseen, mutta kirjastoa on yleensä pidetty tässä merkityksellisimpänä. (Miksa 1992, 231–232.)

Kirjasto on aina ollut osa kirjallista kulttuuria, johon myös lukeminen kuuluu. Kirjallisuusjärjestelmän käsite on yhteisnimitys niille toimintakäytännöille, joita kutsutaan ’kirjallisiksi’, tai johon, kuten esimerkiksi Erkki Sevänen (1994, 14) kuvailee, ”kuuluvat kaikki ne laitokset ja toimintakäytännöt, jotka osallistuvat välittömästi kirjallisen kulttuurin ylläpitämiseen”. Näin voidaan perustellusti katsoa, että kirjasto määrittyy itsessään osana kirjallisuusjärjestelmää. Kirjallisuusjärjestelmä muodostuu kirjallisuuden tuotannosta, välityksestä, vastaanotosta ja jälkikäsitteystä sekä näiden sisäisistä toiminnoista, toimijoista ja vuorovaikutuksellisista kommunikaatiosuhteista (esim. Schmidt 2011, xii).

Yleinen kirjasto voisi siis kulttuurin kentällä yhdistyä toiminnallisesti ja solmia kumppanuussuhteita kulttuurin alaan kuuluvissa, mutta erityisesti kirjallisuusjärjestelmässä toimiviin muihin organisaatioihin. Näiden toimijoiden kanssa kirjastolla on yhteisiä koodijärjestelmään liittyviä sekä kulttuurisia että erityisesti lukemiseen, sivistykseen ja kulttuuriperinnön säilyttämiseen liittyviä tavoitteita. Järjestelmä- ja instituutiotutkimuksen menetelmin ja välinein sekä empiiristä aineistoa hyväksikäyttäen voidaan nämä rakenteet, kytkennät ja kommunikaatiosuhteet kuvata ja tuoda päätöksenteon ja strategisen suunnittelun pohjaksi.

Esitelmä pohjautuu Oulun yliopiston kirjallisuuden oppiaineessa tekeillä olevaan väitöskirjaani. Väitöskirjassa tarkastellaan tätä esitystä laajemmin erityisesti kirjallisuusjärjestelmää ja kirjaston suhdetta siihen.

Lähteet:

Boin, A. & Christensen, T. 2008. The Development of Public Institutions. Reconsidering the Role of Leadership. *Administration & Society* 40(3), 271–297.

Jalava, J. 2013. Systemiteoreettisen organisaatiokonseption toiminta ja haasteet. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät: Niklas Luhmannin ajattelu. Hki: Gaudeamus, 100–114.

Kirjastolaki 1998. Kirjastolaki 4.12.1998/904.

Miksa, F. L. 1992. Library and information science: two paradigms. Teoksessa: Conceptions of Library and Information Science: Historical, empirical and theoretical perspectives. Ed. by Pertti Vakkari and Blaise Cronin. London: Taylor Graham, 229–252.

Schmidt, S. J. 2011. Worlds of Communication. Interdisciplinary Transitions. Oxford: Peter Lang.

Sevänen, E. 1994. Järjestelmätutkimuksen kohteesta ja metodologiasta. Teoksessa Tekstin takaa. Tutkimuksia suomalaisesta kirjallisuusjärjestelmästä. Toim. Pertti Kuittinen, Erkki Sevänen, Risto Turunen. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta. N:o 7. Joensuu: Joensuun yliopisto. 7–22.

Shera J. H. 1976. Introduction to Library Science. Basic Elements of Library Service. Littleton: Libraries Unlimited.

Vestheim, G. 2009. The Autonomy of Culture and the Arts: From the Early Bourgeois Era to Late Modern “Runaway World”. 2. p. Teoksessa What about Cultural Policy? Interdisciplinary Perspectives on Culture and Politics. Toim. Miikka Pyykönen, Niina Simanainen, Sakarias Sokka. Helsinki: Minerva Kustannus, 131–154.